

PERSONALİLƏR

CƏLİL MƏMMƏDQULUZADƏ – 150

Azərbaycan ədəbiyyatının yeni mərhələyə yüksəlməsində müstəsna rol oynamış və bütöv bir ədəbi məktəb formalaşdırmış qüdrətli yazıçı-dramaturq, ictimai xadim Cəlil Məmmədquluzadə 1869-cu ilin fevral ayının 10-da Naxçıvanda anadan olmuşdur. Vətəndaş yazıçının bədii nailiyyətlərlə zəngin irsində azərbaycançılıq məfkurəsi dövrün ictimai-siyasi fikrinin aparıcı amili kimi dolğun ifadəsini tapmışdır. Sənətkar həyat həqiqətlərini, ictimai mühiti hərtərəfli əks etdirən və bədii estetik dəyər daşıyıcısına çevrilən rəngarəng obrazlar qalereyası yaratmışdır. Ana dilinin saflığı uğrunda daim mübarizə aparmış Cəlil Məmmədquluzadənin meydana gətirdiyi qiymətli dram və nəsr əsərləri, parlaq publisistika dərin humanist məzmunla malik olub, özündə milli və ümumbəşəri dəyərlərin vəhdətini ehtiva edir. Azərbaycanda və onun hüdudlarından kənarında geniş yayılaraq milli oyanışa, yeniləşmə hərəkatına yol açan və azadlıq ideyalarının inkişafına qüvvətli təsir göstərən “MollaNəsrəddin” jurnalı məhz Mirzə Cəlil dühasının məhsuludur.

Cəlil Məmmədquluzadə 1869-cu il fevralın 10-da Naxçıvan şəhərində anadan olmuşdur. İlk təhsilini əvvəlcə mollaxanada, sonra Naxçıvan şəhər məktəbində almışdır. O, 7 iyun 1887-ci ildə Zaqafqaziya Müəllimlər Seminariyasını (Qori) bitirmiş, bir müddət İrəvan quberniyasının kəndlərində müəllimlik etmişdir (1887-1897). İlk bədii əsəri sayılan «Çay dəstgahı»(1889) alleqorik pyesini, «Danabaş

kəndinin əhvalatları» (1894-1936-cı ildə nəşr olunmuşdur) hekayəsini də bu dövrdə yazmışdır.

Cəlil Məmmədquluzadənin yazıçı və jurnalist kimi püxtələşməsində "Şərqi - Rus" qəzetinin və onun redaktoru M.Şahtaxtının mühüm rolu olmuşdur. 1903-cü ildə yaratdığı "Poçt qutusu" əsəri 1904-cü ildə elə "Şərqi-Rus" qəzetində çap olunmuşdur. 1905-ci il burjua-demokratik inqilabından sonra Azərbaycan milli ictimai görkəmli yazıçı-drammaturq siyasi-ictimai mübarizələr aparmaq üçün dövrün daha fəal, daha kəsərli üsuluna - satirik publisistikaya müraciət etmək qərarına gəlmiş, 1906-cı ilin 7 aprelində bütün Yaxın və Orta Şərqdə məşhur olan satirik "Molla Nəsrəddin" jurnalının nəşrinə nail olmuş, "Molla Nəsrəddin" bədii mübarizə məktəbinin əsasını qoymaqla XX əsrin əvvəlləri Azərbaycan ictimai fikrində ideya-məzmun və bədii-estetik cəhətdən yeni bir səhifə açmışdır. Jurnalın 1906-cı ildə Tiflisdə ilk nömrəsi işıq üzü görür və müəyyən fasilələrlə nəşr olunan jurnal 1906-1918-ci illərdə Tiflisdə, 1920-1921-ci illərdə 8 nömrə ilə Təbrizdə, 1922-1931-ci illərdə isə Bakıda nəşr olunur.

"Molla Nəsrəddin" jurnalının nəşrinə başlamaqla Cəlil Məmmədquluzadə Azərbaycanda, eləcə də Yaxın Şərqdə satirik jurnalistikanın əsasını qoydu və "Molla Nəsrəddin" adı ilə məşhur oldu. Elə həmin vaxtda onun Mirzə Ələkbər Sabir, Nəriman Nərimanov, Əbdürrəhim bəy Haqverdiyev, Məmməd Səid Ordubadi, Ömər Faiq Nemanzadə, Əli Nəzmi, Əliqulu Qəmküsar kimi yazıçı və jurnalistlərlə möhkəm ideya-yaradıcılıq əlaqəsi yarandı. C.Məmmədquluzadənin təbliğ etdiyi dərin demokratizm və azadlıq ideyaları jurnala ümumxalq məhəbbəti, beynəlxalq aləmdə böyük nüfuz qazandırdı. Çar hökuməti onu tez-tez məhkəmə məsuliyyətinə cəlb edir, "Qeyrət" mətbəəsində axtarışlar aparır, bəzən də "Molla Nəsrəddin" in nəşrini dayandırır.

1910-cu illərdə C.Məmmədquluzadə "Türkləşmək, islamlaşmaq və müasirləşmək" uğrunda mübarizəsini nəsr və dram əsərlərində də aparırdı. Bundan əvvəlki əsərlərində olduğu kimi, bu dövrdə də o, ədəbi-ictimai fikri geriliyə qarşı mübarizəyə çağırırdı. Bu cəhətdən C.Məmmədquluzadə cəmiyyəti tərbiyələndirən bir müəllim kimi çıxış edir, öz məqsədini xalqa çatdırmaq üçün bəzən eyni mövzunu müxtəlif bədii janrlarda işləyirdi. Bu cəhətdən onun XIX əsrin sonlarında qaldırdığı ədəbi-ictimai problemlərlə "Molla Nəsrəddin" jurnalında qaldırdığı problemlər arasında sıx bir yaxınlıq özünü göstərməkdədir. Bu dövrdə o, milli-ictimai geriliyə həsr edilmiş "Usta Zeynal", "Qurbanəli bəy" və digər hekayələrini yazır. Cəlil Məmmədquluzadə yaradıcılığında məşhur "Ölülər" əsəri Azərbaycan realizmi və satirası tarixində şərəfli yer tutur. O, öz əsərlərində milli şüur ("Ananın kitabı"), məktəb tərbiyəsi, ümumiyyətlə xalq maarifi ("Danabaş kəndinin məktəbi") problemlərinə geniş yer verilmişdir.

Cəlil Məmmədquluzadənin sovet hakimiyyəti illərindəki fəaliyyəti uğurlu olmur. Yazıçı sovet idarələrindəki qüsurları və ölkənin varidatını Rusiyanın talamasını tənqid etməsi üstündə siyasi dairələrin təzyiqlərinə məruz qalır. Belə təzyiqlərə tab gətirməyən yazıçının beyninə qan sızır və o, 4 yanvar 1932-ci ildə Bakı şəhərində vəfat edir. Ədib "Fəxri Xiyaban" da dəfn edilir.

2019-cu ildə görkəmli ədibin anadan olmasının 150-ci ildönümünün təmtəraqlı şəkildə qeyd edilməsi və ona həsr edilmiş silsilə tədbirlərin keçirilməsi ilə bağlı Azərbaycan Respublikasının prezidenti cənab İlham Əliyev 17 yanvar 2019-cu ildə müvafiq sərəncam imzalamışdır.

A.Şabanova (ADU)